

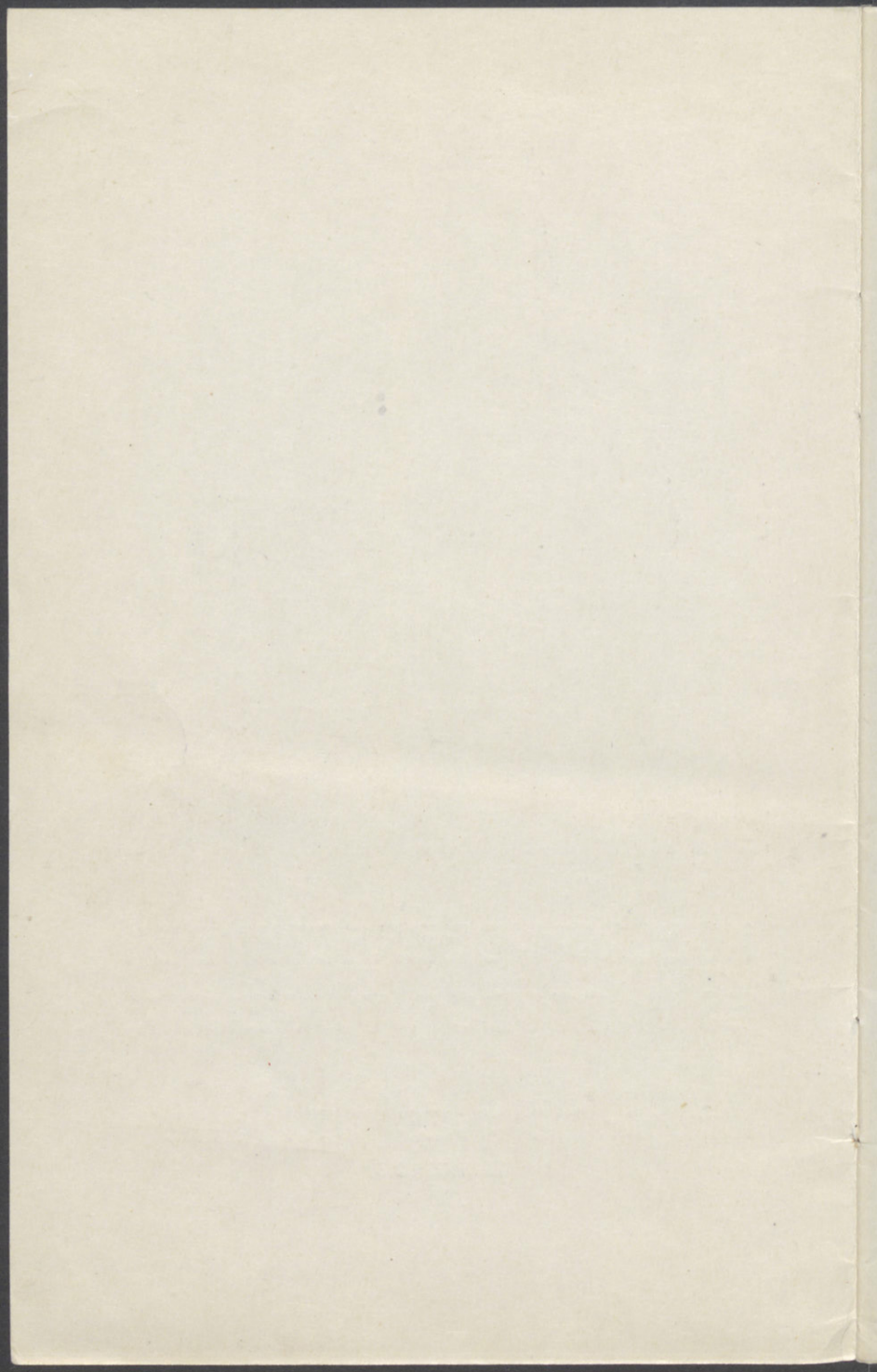
KOSSUTH DEBRECZENBEN ÉS A SZOBOR TÖRTÉNETE

IRTA: Dr. KÖNYVES TÓTH MIHÁLY

TANÁCSNOK.

I 48
1914

KOSSUTH
DEBRECZENBEN ÉS A
SZOBOR TÖRTÉNETE

IRTA: Dr. KÖNYVES TÓTH MIHÁLY
TANÁCSNOK.

DEBRECEN SZ. KIR. VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA
1913—1971 b.

KOSSUTH
DEBRECENIEN EN ES A
SZOBO 870339 TENETE

REV. DR. KÖNYVES FŐTÁRSALMA

ATLANTIA...
1888-1889

Kossuth Lajos neve ragyogó fényben tündököl és mindaddig, míg egy magyar él ezen a földön, elhomályosulni nem fog.

Kossuth Lajos halhatatlan. Az ő nagysága örök, a magyar nemzet hálája iránta végtelen. E hálát nemzetünk — bár a halhatatlanságnak nincs szüksége külső emlékművekre — az által juttatja kifejezésre, hogy érc-szobrokban örökíti meg nevét annak, kinek a magyar nemzeti egység törvénybe iktatását köszönheti.

*

Kossuth Lajos Zemplén vármegyében, 1804 ápril 27-én, Monok községben született. Édesapja ügyvéd volt. Iskoláit Sárospatakon végezte és azután ő is az ügyvédi pályára lépett. Vármegyéjében langesze, szorgalma és hatalmas szónoklatai által

*

rövid idő alatt nagy hírnevet szerzett és már 1832-ben részt vett a pozsonyi országgyűlésen, mint szavazatnélküli követ. Itt is nagy hatást keltett elragadó ékesszólásával.

1836-ban Pestre jött és a Pozsonyban megindított országgyűlési lapot tovább szerkesztette. A szabadságnak az a hangja, melyet Kossuth lapjában kifejezésre juttatott, sehogysen tetszett az akkori kormánynak. Perbe is idézte és felségsértés ürügye alatt elfogatta, elítélte és 1837-ben börtönbe záratta.

Négy év múlva, 1841-ben szabadult Kossuth fogságából. Még ebben az évben házasságra lépett Meszlényi Zsuzsánnával, kitől két fia: Ferenc és Tódor és egy korán elhalt leánya származott.

Ugyancsak 1841-ben lett a Pesti Hírlap szerkesztője, mely állásában az akkori viszonyok közt nagy lelki erővel indította meg a küzdelmet hazánk alkotmányos szabadságának s függetlenségének érdekében.

1847 október 17-én választották meg először országgyűlési képviselővé és ettől az időtől fogva lángeszével mind nagyobb tért hódított és teremtő erejével hazánk ez-

redéves történetében egy új lapot nyitott meg, melyben lángoló betűkkel van bevésve az ő nagy neve.

*

Kossuth Lajos, mint a magyar kormány elnöke 1849 januárus 7-ik napján jött Debreczenbe. Az előző napon, január 6-án, az utazás közben kihűlvén, Hajduszoboszlón pihent. Azt a lelkes fogadtarást, mellyel Debreczen polgársága Kossuthot fogadta, leírni alig lehet. Dacára a dermesztő hideg téli időnek, a város apraja-nagyja ott szorongott a szabadságtéren és a környéket megreszkettető éljen kiáltással fogadta a várva-várt nagy vendéget.

A város magisztrátusa teljes számban vett részt a fogadtatáson. Vezetésük alatt a nép lelkes örömrivalgásával kísérve szállt meg Kossuth nejével együtt, a város házánál előkészített lakásán. Itt fogadta együttesen az összes tisztelgő testületeket, kiknek nevében Molnár József kis prépost-plébános üdvözölte.

Hálás szavakkal köszönte meg Kossuth a lelkes fogadtatást, mely reá nemcsak mint a kormány elnökére, hanem mint magyar emberre is láthatólag kedves be-

nyomást gyakorolt. Amit tettem — mondotta a többek közt — nem az én érdmem. Az isteni gondviselés mutatta meg az útat, melyre ennek a nemzetnek lépni kellett, mely úton nekem is osztályrész jutott a vezetésben. Azzal fejezte be beszédét, hogy mindaddig nem hagyja el Debreczent, míg annak kebelében vagy életének végét, vagy a hazát megmentve találja.

Ezek után a reformátusok akkor hatalmas püspöke: Szoboszlai Pap István szólt. Majd Péli Nagy Gábor tett jelentést, mint a hajdukerület főkapitánya.

A lelkes polgárság azután, mintegy érezve, hogy a hosszú, kemény hideg időben megtett nehéz utazás után, a nagy embernek pihennie kell — csendben eloszlott. Annál nagyobb tömegben és ünneplőt öltve sereglett össze január 9-én reggel 10 órakor, hogy újra lássa, ismét hallja a nagy férfiút, kinek lelki erejétől a mindenfelől ellenségtől környezett nemzet és haza megmentését várta.

Kossuth ekkor a városházával szemben levő Andaházi-Szilágyi intézet földíszített erkélyén fogadta Debreczennek lelkes közönségét. A tömeg éljenzésének csillapul-tával — beszédében rámutatott a nagy

veszélyre, mely hazánkat bent az ellenséges indulatú nemzetiségek, kívülről pedig a magyar nemzet szabadságát mindig féltékeny szemmel néző Ausztria fenyegetik. Ki akarják pusztítani a magyart a föld színeről. Gyilkolnak nőket, gyermekeket, aggodnak; rabolnak, égetnek, hogy a szolgaság igájába verjék le hazánkat. De vitéz hadseregünk, a Tisza vidékének tősgyökeres magyar népe, mely mindig első volt a haza alkotmányos szabadságának védelmében s mely mindig győzött, ezt tűrni nem fogja. Bízik — úgymond — a nemzetben, melynek ügyét ő sem hagyja el soha, sőt ha kell, életét is szívesen áldozza érte. De a nép is legyen kész, gyámolítsa a hadsereget, ekkor a haza szabadságát semmi erőszak nem fogja elrabolni.

Felkelünk mindnyájan szabadságunkért, hazánkért! — kiáltott a lelkes sokaság, aztán eloszlott, hogy estére ismét összegyűljön és fáklyásmenettel fejezze ki ünneplő érzéseit. — Kossuth ekkor ismét az Andaházi-Szilágyi intézet erkélyéről fogadta az ünneplőket, hogy Könyves Tóth Mihály lelkipásztor üdvözlésére újabb lelkesítő szavakat intézhessen Debreczen népéhez.

Ennél a napnál nagyobb ünnepe alig volt Debreczennek.

*

Ezen a napon — 1849. január hó 9-én — tartotta meg a képviselőház Debreczenben első ülését főiskolánkban. Kossuth Lajos az ülés elején szólalt fel. Kijelentette, hogy nem lát okot arra, hogy az országgyűlés munkáját tovább nem folytathatná itt, Debreczenben. Ennélfogva az országgyűlés felfüggesztését nem látja szükségesnek. Ilyen értelemben beszélt Bezerédy is: „Nem tehattünk mást, mint védtük királyi esküvel szentesített törvényeinket. Ebben a tudatban bátran nézhetünk minden viharnek elébe. Ez az öntudat kísért bennünket Debreczenbe, a tiszta magyarságnak e viruló és nagyjövőjü fővárosába“.

Az országgyűlés május hó 31-ig tartott üléseket Debreczenben. — Ekkor jelentette Horváth Mihály vallásügyi miniszter, hogy a kormány elérkezettnek látja azt az időt, midőn a törvényhozó testület vissza költözhet Pestre. Ily értelemben hoztak azután határozatot, hogy az üléseket Budapesten július 8-án kezdik meg.

A Debreczenben tartott ülések közt

legfontosabb volt az, melyet az országgyűlés a református nagytemplomban ápril 14. napján tartott meg. Ezen a gyűlésen olvasott fel Kossuth Lajosnak az az indítványa, mely Magyarország függetlenségét mondta ki és amely indítvány elfogadtatván, kormányzóelnökül Kossuth Lajos választatott meg.

Kossuth Lajos öt hónapig lakott Debreczenben. Ez idő alatt csak rövid ideig vette igénybe a városházánál részére berendezett szállást. Idejövetele után pár hét múlva a Péterfia-utcai Könyves Tóth házba költözött, melynek telkén most az új református főgimnázium egyrésze áll. Itt lakott családjával együtt elutazása napjáig.

Hogy volt-e és milyen befolyással Kossuth magatartására, elhatározására az a lelkes fogadtatás, melyben ő maga és általában a magyar országgyűlés részesült, nem nehéz megállapítani.

Maga az a szomorú tény, hogy a nemzet törvényhozó testületének menekülnie kellett az ország szívéből, fővárosából, mutatja: milyen nehéz, milyen szorongatott helyzetben volt az egész ország. A szabadságnak az az üdítő szellője, mely annyi szép reménnyel repdeste körül a magyar nép homlokát az előző év márciusi napjai

után, csakhamar vészes orkánná szilajult és vérbe fült. Mintha a haza földjének minden porszeme ellene esküdött volna, mindenfelől szorongatva, mindenektől elhagyatva állott a magyar. Horvát, szerb, tót, oláh mind elfelejtette, hogy magyar vér-áztatta föld adott neki hazát, a magyar nemzet adott neki törvényt, jogot. Mint ellenség dült, égetve, rabolva nyujtván segítséget azoknak, kik a magyar nemzet alkotmányos szabadságát végképen elfojtani kívánták.

Ilyen körülmények közt nem volt csoda, hogy a nemzet vezetőinek szívét, lelkét bizonyos szorongó aggodalom fogta el; ha kétségeskedtek az iránt: jó úton indultak-e, jó úton járnak-e s lesz-e elég erejük megvívni a szabadság nagy harcát?

Nem kívánunk nagyot mondani, sem elvitatni másoktól a lelkesedést, áldozatkészséget, melyet a szabadságharc eme legválságosabb napjaiban annyi önfeláldozással tanusítottak. De azt bátran merjük állítani, hogy egyfelől az a lelkesedés, melyel Kossuthot és az országgyűlés tagjait Debreczen kebelébe fogadta, másfelől az a tudat, hogy itt van az erő, itt, a tiszta magyarság lelkében, szívében él az igaz szabadság szeretet, bizonyára bizalmat kelt-

hetett, aminthogy keltett is Kossuth lelkében az iránt, hogy még nincs minden elveszve; még él, erőben, lelkesedésben az a színmagyar nép, melynek a haza sorsával legtöbb védeni, legtöbb veszteni valója van.

Történetírói mondják, hogy a szabadságharc egy korszakában sem tanúsított Kossuth Lajos annyi lelki erőt, annyi erkölcsi bátorságot, mint itt, Debreczenben és épen akkor, mikor legnagyobb volt a fenyegető veszély és majdnem általános az elcsüggedés. Ettől a csüggedéstől szabadult itt fel Kossuth Lajos lelke.

A mi nézetünk szerint kölcsönös volt a hatás. Ha az Alföld magyarságán erőt vett volna a csüggedés: Kossuth Lajosnak már megjelenése felrázta és eloszlatta azt. És viszont, Kossuth Lajosnak is, az a lelkesedés, az az erő, mely az alföldi magyarságban megnyilvánult, új bizalmat, új erőt adott. Hiszen ha valahol: itt érezhette biztonságban magát és ez a biztonság tehette ránézve lehetővé, hogy a haza állapotát nyugodtabban mérlegelje s fölemelkedve bátorítsa, lelkesítse azokat, kik már-már a végleges lemondásra gondoltak.

Ha Kossuth Lajos nagysága nem volna egyébként is örök, ha az ő elévülhetlen

érdemeit nem örökítné e nemzet szívének minden dobbanása: már maga ez az érzés és maga az, hogy ő Debreczen városát egy időre dicső emlékü szabadságharcunk központjává tette, hogy a kormány és törvényhozás idehozatalával városunkat az ország első városává avatta; hogy e város népének lelkesedéséből ő is lelkesedést, erejéből erőt merített: kötelességünkké tette azt, hogy a szívünkben élő emléken kívül, ércben is megörökítsük az ő nagyságát.

Kossuth Lajos 1894 március 20-án halt meg. Mint előbb — a nagy Széchenyi halálakor írta Arany János: „Egy röpke szó, egy röpke szóban annyi fájdalom“ nyilalt át a hazán — és gyászba borult az egész ország. Gyászt öltött városunk is és hogy annak méltó kifejezést adjon, még ugyanazon évben bizottságot alkotott, mely a nemzet nagy fiának emlékét Debreczenben megörökítse.

Ez a bizottság 1894 szeptember havában Kossuth Lajos arcképével ellátott hazafias tartalmú felhívást bocsátott ki, melynek eredménye az év végére 20,000 korona lett. A bizottság elnökei voltak: Simonffy Imre, Kertész János, Komlóssy Arthur, Lengyel Imre és Kornis Ferenc. Lelkes hazafiak mindannyian, kiknek kezében az ügy gyors-

san haladt előre. A bizottság nevében Komlóssy Arthur még 1894 ápril 14-én a törvényhatósághoz kérvényt adott be, hogy városunk is járuljon hozzá a szobor-alaphoz. Közgyűlésünk ekkor még érdemben nem határozott, hanem kebeléből 11 tagból álló bizottságot küldött ki konkrét javaslat elkészítésére. A gyűjtés váltakozó eredménnyel folyt ezután minden különösebb esemény nélkül 1902-ig; mikor is augusztus hó 28-án közgyűlésünk kimondotta, hogy szent kötelességének ösmeri Kossuth Lajos emlékezetének külső megörökítését, oly módon, hogy az ő nagy nevéhez méltó legyen s elrendelte, hogy 1903-tól kezdve 10 éven át a rendes évi költségvetésbe *tízezer* korona vétessék föl s évenként folyósítva, takarékpénztárban tőkésítve legyen. Ekkor lett kimondva az is, hogy ha szüksége elérkezik: országos pályázat hirdetendő s általában az előmunkálatok megteendők a szobor létesítésére. 1906-ban a városi tanács szükségét látta annak, hogy a szobor-bizottságot kiegészítse s egy állandó bizottságot alakítson; ezen intézkedések végre is hajtottak s az ügynek előbbre vitelére fontos hatással voltak.

1907 január elsején a bizottság rendes

kimutatást nyújtott be a vagyoni állapotról, melynek végösszege ekkor *32,698 korona 67 fillér volt*. Ugyancsak ez év április 14-én közgyűlést is tartott, hol a város által megszavazott 100,000 koronás adomány is szerepelt a tárgysorozatban. Lelkesedéssel mondták ki ekkor, hogy a további gyűjtés érdekében fáradhatatlanul akarnak dolgozni, csüggedést nem ismerve munkálkodni. Ezen határozatot a városi tanács örömmel és köszönettel vette tudomásul s az állandó szobor-bizottságot megalakította, felkérve *Kovács József* polgármestert, mint a bizottság elnökét, hogy minden lehető kövessen el a szobor létesítése érdekében. Polgármesterünk nagymérvű elfoglaltsága dacára, már október elsején be is jelenti a tanácsnak, hogy a munkálatokat a bizottság megindította, a befolyt összeg már 33,356 korona 19 fillér, mely a Debreczeni Első Takarékpénztári könyvön elhelyeztetett s a könyv házipénztárunkba letétbe adatott. Ezen jelentésre a tanács kimondotta, hogy minden további adomány, mely a közönség köréből jön, ezen betéti könyvön helyezendő el. A gyűjtés 1908-ban is szép eredménnyel járt, úgy, hogy ez időben már a pályázati hirdetményt

1909 május 15-iki lejárattal ki is bocsátotta a bizottság. A pályázat szerint a szobor költsége 150,000 korona. Pályadíjaként meg lett állapítva:

- I. megbízás a szobor kivitelével;
- II. 6000 korona;
- III. 3000 korona.

Ezenkívül a két legjobbnak ítélt pályázonak 1000—1000 korona.

A bíráló-bizottság következőleg alakított meg: elnöke a polgármester, tagjai: főjegyző, közművelődési tanácsnok, főügyész és főmérnök, az országos közművelődési tanács két tagja, az országos magyar képzőművészeti társulat két tagja, a magyar mérnök- és építész-egylet egy tagja, az építőművészet országos szövetségének két tagja, a debreczeni műpártoló egyesület kiküldöttje, törvényhatóság 4 tagja. A pályázati feltételekben legnagyobb körültekintéssel voltak megállapítva a szükséges intézkedések. Harminc művész jelentkezett, kik pályaműveiket a nagyerdőn, külön e célra épített, előnyös világítással bíró faépületben helyezték el. A bíráló-bizottság június 7-én ült össze döntésre s kimondotta, hogy *megbízást egyik művésznek sem ad.* A II-ik díjat Róna József, a III-ikat Margó Edének

ítélte. E két művön kívül még elhatározta a bizottság, hogy Füredi Rikárd, Ligeti Miklós, Kallós Ede, Istók János, Tóth István műveit 1000 koronáért megveszi, Pásztor János és Somogyi Sándor művészeket pedig 1000 korona fejenkénti jutalomba részesíti; határozott tehetségnek adván jelét mindkét pályázó. Elhatározta ekkor a bizottság, hogy mivel kivittel nem lett megbízva egyik pályázó sem, *szűkebbkörű új pályázat* lesz kiírandó, melyen a hét díjazott, valamint a két jutalmazott művészek pályázhatnak csak. A szűkebbkörű pályázatra szóló hirdetmény, illetve feltétel 1909 november hó 5-én lett kibocsátva azzal, hogy a pályázat 1910 május 17-én jár le. Pályadíjakul megállapítva lett, ha kivitelre nem találtak alkalmas mű: I. díj 3000 korona, II. 2000, III. 1000. Ha alkalmas mű találtak kivitelre, első díjat a megbízás képezi, II-ik 3000, III-ik 2000, IV-ik 1000 korona. A határidőre nyolc pályamű érkezett be: Róna, Margó-Pongrácz, Istók, Somogyi, Tóth-Kotál, Pásztor, Füredi és Kallós művészektől.

1910 május hó 24-én ült össze a bíráló bizottság, amikor is a szobrokat megtekintette, majd a döntésre 1910 június

7-ik napját tűzte ki, mikor is Kovács József polgármester elnöklete alatt 10 bíráló jelent meg; kik között ott voltak: Zala György, Szamovolszky Ödön, Horvay János szobrász-művészek. A döntés megtörtént, mely szerint a kivitellel *7 szavazattal 2 ellenében Margó és Pongrácz bizatott meg.* 3000 koronás díj Istóknak, 2000 koronás Rónának, 1000 koronás Kallósnak ítéltetett oda, kimondatott azonban, hogy a többi pályázó is a városi Tanács által julalmaztassék, ami meg is történt. Július hó 5-én már a szerződést városunk meg is kötötte Margó és Pongrácczal, kik nagy ambícióval, lelkesedéssel fogtak hozzá művük elkészítéséhez. A szobornak a szerződés értelmében két év alatt el kellett készülnie a város által kijelölt helyen felállíttatni. Amint a fentebbiekből látható, pályadíjakra, valamint a szakértő művész bírálók díjazására, végül a megbízott művészek előlegezésére igen tekintélyes összeget kellett a szobor-alapból kiutalni. Úgy, hogy a város által évente lefizetett összeggel együtt, valamint beszámítva a Thaly 5000 koronás hagyatékot is, a Kossuth-utcai újföldi gazdaság 500, csizmadia ipartársulat 500, az iparos ifjúság önképző egylete 34 korona

betudásával és az időközi kamatokkal kifizetve a szobor költségeit, ma kerek számban beszélve 22 ezer korona van rendelkezésünkre. Ez azonban csak úgy volt elérhető, hogy a város 1913. évi költségvetésébe 35 ezer koronát vett fel a hiány pótlására. Most még csak azt említjük meg, hogy mi vezette a bíráló bizottságot akkor, mikor a kivített csaknem egyhangú határozatával Margó és Pongrácz művészeknek adta. Első sorban is az, mert már ezek a művészek tanúbizonyságot tettek arról, hogy monumentális alkotást is tudnak létesíteni; ott van Aradon a Kossuth-szobruk, mely az ország egyik legnagyobb és legjobb szobrai közé tartozik. Hírneves szobrászok mindketten, tárlatokon állandóan szerepelnek, fiatal, alkotni hívatott művészek. Másodsorban — amit tulajdonkép először kellett volna említenem — azért, mert Kossuth Lajos alakja felül állt minden pályázó Kossuthjánál. Ebben a Kossuthban mindenki látja nemcsak a hű, igaz, tökéletes hasonmást, hanem azt a fenséges nyugalmat, méltóságot, amit elképzelsz az, ki ösmeri, hogy mily óriási felelősséget vállalt annak idején Kossuth Lajos éppen itt, Debreczenben. A világ szeme volt ak-

kor reá szegezve, érezte, tudta azt ő is. Nem lehetett tehát a mi szobrunk kifejezése más, mint az, amelyik ezt a méltóságában tündöklő államférfiút állítja elébünk. Öröm érzete foghat el bennünket, hogy végre méltó módon áldozhatunk Kossuth Lajos emlékének, de egyúttal szerencséseknek is érezhetjük magunkat, mert az ország egyik legszebb Kossuth-szobra a debreczeni!

A pályanyertes művek leírása következő: A főalak Kossuth, erőteljes kifejezéssel, szónoki állásban, balkezevel felragadja kardját s jobbját erőteljes mozdulattal teszi a kard markolatára. A talpazat baloldalán vannak Szacsvay és Perényi, háttérben — a harmadik alak K. Tóth Mihály volt debreceni lelkipásztor. A jobboldalon harcba induló honvéd búcsuzik anyjától. A talpazat harasztí mészkő, az alakok rézbronzöntvények. Kossuth alakja $3\frac{3}{4}$ méter s az összmagasság tíz méter.

Eljött tehát az idő, hogy Kossuth-szobrunk, a mi igazi büszkeségünk, oltárunk áll, hirdetve szabadság-szeretetünket.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt 10410-1983

